

De Bijbel als gesprekspartner voor de pastorale praktijk

In een themanummer dat volledig gewijd wordt aan 'de toekomst' stel ik graag 'de normativiteit van de toekomst' voor als benaderingswijze voor het lezen van Bijbelteksten. Deze benadering leest en interpreteert de Bijbeltekst vanuit het toekomstvisioen dat ontwikkeld wordt in deze tekst. Heel wat Bijbelse teksten bieden de lezer immers een nieuw perspectief aan op de toekomst, zoals God die bedoelt.

Vanuit een filosofisch-hermeneutisch standpunt zal ik argumenteren dat de Bijbelse teksten gelezen vanuit hun toekomstvisioen ook vandaag nog frisse en inspirerende gesprekspartners kunnen zijn voor pastores en het vakgebied van de praktische theologie. Al is dit geen evidente stellingname meer. Wie er de literatuur op naslaat, leert immers dat de rol van de Bijbel in de pastorale praktijk een controversieel onderwerp is.

In een eerste onderdeel stel ik enkele probleemgebieden vast bij het gebruik van de Bijbel in de pastorale begeleiding. In het tweede deel stel ik 'de normativiteit van de toekomst' als benaderingswijze voor. In het derde en vierde deel breng ik deze theorie in de praktijk en lees ik samen met u het opwekkingsverhaal van het dochtertje van Jairus. Dit verhaal klinkt immers erg provocerend in een ziekenhuiscontext.

< *Opstanding*

De Bijbel in de pastorale begeleiding

Pastores zijn de voorbije jaren erg geprofessionaliseerd in het uitoefenen van hun job. Ze hebben de taal van de consultatieruimte opgepikt. Op hun boekenplank staan niet langer enkel boeken over theologie. Je vindt er ook een groeiende collectie boeken over counseling, psychotherapie, dataverwerking en onderzoeksstrategieën. Wellicht ligt er ook nog wel ergens een Bijbel op die plank. Maar leest de geprofessionaliseerde pastor nog wel in dit boek? En als ze de Bijbel al gebruiken, hoe doen ze dit dan?

In deze discussie duiken heel wat vragen op (Capps 2003). Gebruikt men de Bijbel nog tijdens het pastorale gesprek? Verwijst men in het gesprek naar Bijbelverhalen of Bijbelse thema's? Citeert men teksten tijdens het gesprek? Als de Bijbel geraadpleegd wordt, op welke manier gebeurt dit dan? Onder welke omstandigheden doet men dit? Is het afhankelijk van wie de pastor is, of de pastorant en diens probleem? Riskeert men uiteindelijk niet te verzanden in een Bijbelstudie of preek?

De literatuur die voor handen is, is onmiskenbaar getuige van de veelheid aan wijzen waarop de Bijbel betrokken wordt in de pastorale praktijk. Sommige auteurs vinden in de Bijbel een conceptueel denkkader voor hun pastorale praktijk. In deze benadering worden de levensvragen van de pastorant benaderd vanuit 'bijbels perspectief'. Immers, de Bijbel bewaart een schat aan verhalen die betrekking hebben op alle dimensies van het leven. Andere auteurs zijn terughoudend om hun pastorale praktijk als 'bijbels' te duiden. Toch kunnen ook zij zich vaak heel wat situaties voor de geest halen waarbij ze tijdens het gesprek verwezen naar Bijbelse verhalen of metaforen.

Nog andere auteurs verzetten zich tegen de idee dat de Bijbel een rol zou kunnen spelen in de pastorale begeleiding. Enerzijds, vreest men het oneigenlijk gebruik van Bijbelverhalen tijdens de begeleiding. Anderzijds, sluiten heel wat Bijbelverhalen niet meer aan bij onze belevingswereld, zijn ze tegendraads of zelfs aanstootgevend. Daarom menen sommigen dat de Bijbel niet erg relevant meer is voor problemen binnen het veld van de pastorale begeleiding. Men stelt dat de rol van de Bijbel in de pastorale begeleiding beperkt zou moeten blijven tot het inspireren en informeren van de pastor, in plaats van het actief onderdeel uitmaken van de pastorale begeleiding.

De discussie over dit onderwerp werd nog lang niet beslecht. Toch is men het er in de meeste boeken en artikelen wel over eens dat de Bijbel nog steeds een rol zou moeten kunnen spelen in pastorale gespreksbegeleiding en bij uitbreiding in het veld van de praktische theologie. Maar er is dus weinig eensgezindheid over hoe die rol begrepen moet worden (Capps 2003).

Uitgedaagd door de toekomst

Vaak ervaren theologen uit andere disciplines het Bijbelwetenschappelijk onderzoek als te technisch en te eng gefocust om nog van waarde te kunnen zijn. De historisch-kritische Bijbelwetenschap tracht de hermeneutische kloof – historische en culturele verschillen tussen de wereld waarin de tekst tot stand kwam en de wereld waarin de lezer vandaag leeft, zorgen voor interpretatieproblemen – tussen 'de wereld van de tekst' en 'de wereld van de lezer' te overbruggen door een gedetailleerd geschiedkundig onderzoek naar de ontstaanscontext van de Bijbelverhaal. Deze wijze van Bijbelonderzoek heeft voor de betekenisopbouw alleen maar aandacht voor de historische context, de ontstaansgeschiedenis van het verhaal, de literaire opbouw, etc. – of met andere woorden voor 'de feitelijkheid van de verhaal'. In deze discipline verschijnen zoveel publicaties dat het haast onmogelijk geworden is om uit die hoeveelheid nog relevante publicaties voor het pastorale werkveld te pikken. Vaak werkt dit intimiderend voor buitenstaanders. Vanuit de historisch-kritische Bijbelwetenschap is er bovendien weinig aandacht voor de relevantie van het Bijbelwetenschappelijk onderzoek voor de pastorale praktijk.

De 'normativiteit van de toekomst' wil als benaderingswijze – het is geen methodologie – tegemoetkomen aan deze verzuchtingen (Bieringer & Elsbernd 2010). Ze is geënt op de ontwikkelingen die plaatsvonden in het domein van de filosofische hermeneutiek (Zwiep 2009), voortgestuwd door auteurs als Hans-Georg Gadamer (1990⁶), Paul Ricoeur (1976) en Rudolf Bultmann (1960). De filosofische hermeneutiek leert dat de betekenis van een tekst openstaat voor eenieder die zich met het verhaal

engageert, die het verhaal leest. In de hermeneutische cirkel van Ricoeur is er plaats voor drie dimensies: 'de wereld achter de tekst', 'de wereld van de tekst' en 'de wereld voor de tekst' (Ricoeur 1985). Het ultieme vraagstuk voor het interpreteren van een Bijbeltekst moet daarom niet langer enkel gericht zijn op 'de wereld achter de tekst': het onderzoek naar wat de bijbelse auteurs eeuwen geleden bedoelden weer te geven of wat het verhaal betekende voor het oorspronkelijke publiek. Maar ze moet haar aandacht ook vestigen op 'de wereld van de tekst': de wereldvisie en de vooronderstellingen die in het verhaal aan bod komen en wat deze betekenissen voor de hedendaagse lezer.

Die hedendaagse lezer treedt op als een gesprekspartner van het verhaal, waarbij een interactieve uitwisseling tussen verhaal en lezer tot stand komt. In 'de wereld voor de tekst' komt de lezer die in dialoog gaat met de wereldvisie en vooronderstellingen van de tekst, tot een gedeeld standpunt over de waarheid van datgene waarover men dialogueert. Doorheen confrontatie en dialoog zal het verhaal telkens meer en nieuwe betekenissen ontplooiën. Ricoeur begreep dit heel visueel, zoals bij bepaalde kinderboeken ook figuren en taferelen bij het omslaan van de bladzijde naar voor komen en open klappen. 'De wereld voor de tekst' wordt zo steeds uitgebreider door elke nieuwe interpretatie. Omwille van de eigen historische geconditioneerdheid kan ook de lezer immers nieuwe aspecten van het verhaal doen oplichten, die voorheen nooit aandacht kregen en die de betekenis van het verhaal doen uitbreiden. Er ontstaat een betekenis die trouw is aan het verhaal, maar die tegelijkertijd toch ook meer adequaat is aan de realiteit, waarop zowel het verhaal als de lezer zich toeleggen. In dit opzicht laat elk verhaal,

dus ook het bijbelverhaal, zichzelf verstaan als 'open ended' en staat de betekenis open voor de toekomst (Gadamer 1990⁶).

De 'normativiteit van de toekomst' heeft in haar Bijbelinterpretatie dus bijzondere aandacht voor 'de wereld voor de tekst'. Vaak wijst die vooruit naar een alternatieve, nog te realiseren wereld waaraan ook de lezer dient te participeren. Heel wat Bijbelteksten bieden de lezer immers een toekomstperspectief aan van een nieuwe wereld zoals God die voor ogen heeft: een inclusieve wereld waar dood, lijden en pijn geen plaats meer hebben. In het Oude Testament kristalliseert de hoop op deze nieuwe en alternatieve wereld in het visioen van het Beloofde Land. In het Nieuwe Testament vertaalt dit visioen zich in de vestiging van Gods Koninkrijk. De evangelisten Marcus en Lucas spreken over het 'koninkrijk Gods'. Matteüs gebruikt de term 'koninkrijk der hemelen'. Johannes spreekt eerder over 'eeuwig leven' wanneer hij verwijst naar dit toekomstig visioen.

De verkondiging van de komst van dit Koninkrijk Gods behoorde tot de kern van Jezus' verkondiging (Meier 1994; Dunn 2003). Toch wordt de term 'Koninkrijk Gods' vaak verkeerd begrepen. Marcus, Matteüs en Lucas duiden alle drie het koninkrijk aan met het Griekse zelfstandig naamwoord *basileia*. Dit woord duidt allereerst een handeling of een toestand aan, en dus niet een gebied. *Basileia* betekent: heerschappij, de act van het heersen, van het koning zijn. Dus als Jezus verkondigt dat het koninkrijk van de hemel nabij is, dan bedoelt hij: nu komt de heerschappij van God eraan, aldus Schmidt. God kan nu echt beginnen te heersen en wel hier en nu onder de mensen, onder zijn volk. Met Lucas kunnen we deze inzichten mooi samenvatten. Hij legt Jezus deze woorden in de mond: 'De

komst van het koninkrijk van God laat zich niet aanwijzen, en men kan niet zeggen: 'Kijk, hier is het' of 'daar is het!' Maar weet wel: het koninkrijk Gods is midden onder u.' (Lucas 17,20-21) (Schmidt 2008). Uitgesproken voorbeelden zijn de parabels die bijna allemaal over het Koninkrijk van God (Lucas) of de hemel (Matteüs) gaan: 'Het is met het koninkrijk van de hemel als ...' (Matteüs 20,31) (Steegeen 2019).

De betekenis van een Bijbeltekst ligt dus niet enkel verborgen in een ver verleden (de historisch-kritische lezing, de wereld achter de tekst) en in de confrontatie met het heden (de literair-kritische lezing, de wereld van de tekst), maar dus ook in het toekomstvisioen dat de auteur in de tekst vooropstelt (de wereld voor de tekst). Dit toekomstperspectief oefent aantrekkingskracht uit en werkt aanstekelijk. Een goede Bijbellesing houdt rekening met het toekomstvisioen dat in de tekst ontplooid wordt. De 'normativiteit van de toekomst' situeert de plaats van openbaring dus in de toekomstdimensie van de nog te realiseren wereld zoals die geprojecteerd wordt door de tekst. De evangelisten schreven hun evangeliën immers niet neer om ons een accuraat historisch verslag na te laten over het optreden van Jezus tweeduizend jaar geleden. Door middel van hun verhalen willen ze ons leren zien hoe God ook werkzaam is in onze eigen leefwereld (cf. Johannes 20,30-31).

In één van de laatste hoofdstukken van het boek Openbaring – en dus van de Bijbel – wordt dit toekomstvisioen waar de vele Bijbelse auteurs naar verwijzen in hun geschriften, glashelder samengevat. De auteur van het boek Openbaring stelt zijn lezers een toekomst voor waarbij Gods heerschappij radicaal zal doorbreken en 'al het oude' voorbij zal zijn. Er zal geen geween meer zijn, en geen lijden (cf. Openba-

ring 21,1-2.4). Hij wil zijn lezers, die zwaar vervolgd werden tijdens de Romeinse overheersing, bemoedigen en aansporen om vol te houden en te blijven geloven in Gods tussenkomst. God zal in opstand komen tegen de verdrukkende structuren. De normativiteit van de toekomst heeft bijzondere aandacht voor dit soort passages en de wijze waarop de verhalen expliciet of impliciet oproepen om mee te werken aan de doorbraak van die langverwachte 'nieuwe wereld' (cf. Lucas 17,20-24). De aandacht gaat dus in eerste instantie uit naar de transformatieve kracht van de verhalen.

Het theoretisch denkkader van de normativiteit van de toekomst herwerkten Reimund Bieringer, Didier Pollefeyt, Carine Devogelaere en ikzelf enkele jaren geleden tot een handig didactisch model voor geloofsgemeenschappen en godsdienstleerkrachten: 'ToBiAS'. Dit acroniem staat voor 'Toekomst voor Bijbelverhalen in een Actuele Samenleving'.¹ De drie dimensies van Ricoeur herwerkten we tot drie metaforen: het venster, de spiegel en de icoon. Men kan een Bijbelverhaal lezen als een 'venster' naar informatie over de wereld 'achter' de tekst, de historische achtergrond van het verhaal. Men kan het verhaal ook lezen als een 'spiegel', 'de wereld van de tekst'. Het verhaal houdt ons een spiegel voor van een betere of slechtere wereld en daagt ons uit om vanuit het verhaal opnieuw naar onze eigen wereld te kijken. Maar Bijbelverhalen zijn meer dan enkel 'venster' en 'spiegel'. Het zijn ook 'iconen', 'de wereld voor de tekst'. Ze verwijzen naar een nog door te breken toekomst die God voor ogen heeft voor Zijn schepping. Deze drie perspectieven zijn complementair en noodzakelijk voor elke Bijbelinterpretatie.

Een hermeneutische Bijbelbenadering als deze beschouwt de Bijbel als een dynamisch openbaringsmedium. Met 'dynamisch' bedoel ik dat de betekenis van een Bijbelse tekst nooit vastligt, of vastgelegd kan worden door één of andere bijbelwetenschappelijke methodiek. Ze staat altijd fundamenteel open voor verdere interpretaties. 'Dynamisch' ook, omdat de betekenis maar tot stand komt in de dialoog tussen tekst en lezer waarin woord en antwoord, liefde en zorg van God voor mensen en van mensen voor elkaar centraal staan, aldus Ruard Ganzevoort (Ganzevoort 2006). De betekenis van het verhaal is daarom een complexe en in vele aspecten een 'transcendentale realiteit', omdat de inhoud van het verhaal het historisch geconditioneerde – de gebeurtenis, maar ook het feitelijke document – in verregaande mate overstijgt.

Sta op!

De opwekking van het dochtertje van Jäirus als weerbarstig verhaal voor de pastorale praktijk

Sinds 2018 hangt het schilderij 'Talita koem' van de Franse kunstenaar Arcabas in de kapel van campus Gasthuisberg, Universitair Ziekenhuis Leuven. Het zijn de woorden die Jezus spreekt tot het overleden dochtertje van Jäirus, de synagogebestuurder: 'Sta op' (cf. Marcus 5,21-24.35-42). Arcabas (Jean-Marie Pirot, 1926-2018) maakte het doek in opdracht van Luc Cooreman, voormalig campusbibliothecaris van de campusbibliotheek van de faculteit Geneeskunde, Katholieke Universiteit Leuven.

Het schilderij kwam na heel wat omzwervingen terecht in onze kapel. Na een grondige renovatie van de campusbibliotheek was er geen plek meer voor het doek. Toen het ons werd aangeboden zijn we niet over één nacht ijs gegaan. In het team leefde immers de bezorgdheid

dat het tafereel van het opwekkingsverhaal van een klein meisje aanstootgevend zou zijn in een ziekenhuiskapel. In onze kapel vinden immers regelmatig uitvaarten plaats van kinderen die overleden zijn vlak voor of na de geboorte. Als er nu één verhaalgenre in de Bijbelse literatuur indruist tegen de medische wetenschap én het gezond verstand is het toch wel het genezingsverhaal, en al helemaal het opwekkingsverhaal.

Na de uitdrijving van een demon (Marcus 5,1-16), steekt Jezus per boot over naar de andere kant van het meer van Galilea. Daar aangekomen verzamelt zich een grote menigte om hem heen. Jäirus, één van de leiders van de synagoge, is aanwezig, komt en valt voor Jezus' voeten. Zijn dochtertje is erg ziek; zelfs op het randje van de dood. Jäirus smeekt: 'Kom en leg je handen op haar, zodat ze beter wordt en leeft' (vers 23). Jezus gaat met hem mee. De menigte volgt hen.

In die menigte bevindt zich ook een vrouw die aan bloedvloeijing lijdt. Het korte verhaal over de genezing van de vrouw met de bloedvloeijing onderbreekt het verhaal over de opwekking van de dochter van Jäirus. Ze richt zich niet tot Jezus, maar probeert zijn kleren aan te raken, denkend: 'Als ik ook maar zijn kleren aanraak, zal ik genezen worden' (vers 28). Op het ogenblik dat ze hem aanraakt, voelt Jezus dat er een kracht van hem uitgaat. De vrouw maakt zich bekend waarop Jezus haar geloof prijst. Deze vreugdevolle en levengevende tussenstop blijkt echter al snel dramatisch te zijn voor de dochter van Jäirus. Tegen de tijd dat Jezus en Jäirus aankomen, is het meisje overleden.

Het opwekkingsverhaal van het dochtertje van Jäirus in het Marcus-evangelie kan aanstootgevend klinken in een ziekenhuiscontext omdat het verhaal de lezer in een onmogelijk

perspectief plaatst. Artsen zijn, ondanks hun grote deskundigheid, nog steeds niet in staat om iemand uit de dood op te wekken. Geconfronteerd worden met de dood van een kind of een geliefde is ondraaglijk. Het is de totale absurditeit, aldus de Franse filosoof Vladimir Jankélévitch. Enerzijds maakt de dood deel uit van ons biologische leven, zoals ook de geboorte, de puberteit en de ouderdom dat doen. Anderzijds overstijgt de dood ook deze puur biologische gegevenheid. De dood trekt ons in de afgrond van het verschrikkelijke onkenbare, het ondoorgrondelijke. De dood confronteert ons met onze eigen onmacht (Jankelevitch 1977).

De opwekking van het dochtertje van Jäirus raakt bovendien aan een diep verlangen op herstel en genezing. Een verlangen dat erg aanwezig is in vele ziekenhuiskamers, getuige de vele kaarsjes die dagelijks worden gebrand en de eindeloze stroom gebedsintenties die worden neergeschreven in het intentieboek van de kapel. Dit verlangen wordt door de dood meedogenloos en onherroepelijk afgebroken. Het laat nabestaanden achter in wanhoop en eenzaamheid. Kan een Bijbelverhaal als dit dan nog wel inspirerend zijn voor praktische theologische reflectie als het verhaal zo pijnlijk en beklemmend klinkt in de oren van mensen die geconfronteerd worden met de dood van een dierbare?

Analyse aan de hand van 'venster, spiegel en icoon'

In wat volgt wil ik aan de hand van drie complementaire perspectieven – venster, spiegel en icoon – een beknopte lezing van dit verhaal aanreiken met aandacht voor het radicale en weerbarstige toekomstperspectief dat in dit opwekkingsverhaal ontwikkeld wordt.

Venster – het mysterie van de dood blijft

Opwekkingsverhalen zijn zeldzaam in het Nieuwe Testament. Naast het opwekkingsverhaal van het dochtertje van Jäirus, dat we ook nog aantreffen bij Matteüs en Lucas (cf. Matteüs 9,18-26; Lucas 8,40-56), vertellen enkel Lucas en Johannes nog een eigen opwekkingsverhaal (cf. Lucas 7,11-17; Johannes 11). Wellicht klonk het literaire genre ook de vroege christenen weerbarstig in de oren. De historisch-kritische exegetische concentreert zich haast uitsluitend op Jezus' raadselachtige en intrigerende uitspraak: 'Waarom maak je opschudding en huil je? Het kind is niet dood maar slaapt' (vers 36). Hoe verhouden 'dood' en 'slaap' zich in deze uitspraak?

Sommige Bijbelwetenschappers lezen het verhaal zeer letterlijk. Die interpretaties voeren vandaag gedateerd aan. Men behandelt de opwekking als een geval waarin Jezus het kleine meisje uit een soort comateuze toestand haalt. Door het verhaal te 'ontmythologiseren' beknot je echter ook de wonderbaarlijke aard van de gebeurtenis en Jezus' autoriteit om leven aan de doden te geven. Deze zeer letterlijke interpretatie van Jezus' uitspraak laat geen ruimte voor symbolische of metaforische interpretaties (Gould 1996).

Lees je het verhaal zorgvuldig, dan merk je dat alle andere elementen in dit verhaal in het voordeel zijn van een interpretatie waarin het meisje echt overleden is. De reactie van de wanhopige bedienden pleit voor een opvatting waarin het meisje overleed toen Jezus en Jäirus het huis binnenkwamen: 'Uw dochter is dood. Waarom zou je de leraar nog lastig vallen?' De commotie en het gehuil van de menigte duidt aan dat de rouwrituelen al begonnen zijn (vers 38). Volgens de begrafenisvoorschriften zou het meisje binnen een paar uur begraven moeten worden.

Arcabas (Jean-Marie Pirot, 1926-2018), De opwekking van het dochtertje van Jairus, kapel Universitair Ziekenhuis Leuven

Let ook op de laconieke reactie van de menigte als Jezus zegt dat het meisje alleen maar slaapt. Ze lachen hem uit (vers 40).

Gelukkig zijn er ook Bijbelwetenschappers die het verhaal over de opwekking niet letterlijk lezen. Zij proberen Jezus' raadselachtige uitdrukking – 'Het kind is niet dood maar slaapt' – metaforisch te duiden. De uitspraak krijgt dan een ironische bijklank in antwoord op de reactie van de dienaren van Jairo die blijkbaar geen levengevend teken van God meer verwachten. Camille Focant stelt dat Jezus met zijn uitspraak demonstreert dat hij degene is die de dood overwint. Want zijn God is geen God van de doden, maar een God van de levenden. In Jezus' ironische perspectief is de dood niets meer dan slapen. Net als slapen is de dood slechts tijdelijk.

Desalniettemin blijft Jezus' uitspraak enigmatisch. We kunnen wel gissen hoe Jezus de situatie van Jairo's dochter diagnosticeert. In tegenstelling tot de hervertelling van het verhaal in het Matteüs-evangelie en het Lucas-evangelie waarin het thema van de verrijzenis duidelijker naar voren komt door middel van de woordkeus, bevestigt noch ontkent Marcus de manier waarop Jezus de hele situatie interpreteert. Focant concludeert: 'Uiteindelijk bevestigt noch ontkracht Marcus Jezus' diagnose van de toestand van het jonge meisje, maar bevestigt het opnieuw het mysterie van de fragiele grens tussen leven en dood' (Focant 2010).

Spiegel – over geloof dat bergen verzet

Het opwekkingsverhaal van het kleine meisje en het verhaal over de vrouw met de bloedvloeingen vormen samen een 'sandwichverhaal'. Commentatoren benadrukken daarom altijd de sterke parallellen tussen beide verhalen. Vooral

de opmerking dat het meisje 12 jaar oud was op het ogenblik van overlijden is gelijk aan de ziekteperiode van de vrouw. Aan het begin van het verhaal lijkt het erop dat haar redding de dood van het jonge meisje zal veroorzaken. Aan het einde van het verhaal nemen ze echter beiden deel aan het nieuwe leven. De vrouw stierf een geestelijke dood omdat de gemeenschap haar als onrein beschouwde en haar uitsloot. Het kleine meisje stierf een fysieke dood; de grootst mogelijke uitsluiting. De relatie tussen het enorme vertrouwen en geloof van de zieke vrouw enerzijds en Jairo anderzijds én de ervaren hulp van Jezus is de kern van beide verhalen. Marcus bracht de sterke relatie tussen geloof en hulp al op de voorgrond in het verhaal over de genezing van de lamme. Op dit punt gekomen, beginnen de meeste voorgangers te preken over hoe het geloof bergen kan verzetten (cf. Matteüs 17,20).

Het is goed en noodzakelijk om op zondagochtend in de geloofsgemeenschap over geloof en vertrouwen te preken. Mijn collega's in UZ Leuven echter bleven benadrukken dat dit verhaal te moeilijk is om mee te werken in een ziekenhuiscontext. En het gebeurt niet vaak dat ze het unaniem eens zijn. Hun reactie is begrijpelijk, maar ook problematisch in het licht van wat een goede Bijbelinterpretatie hoort te zijn. Want door verhalen figuurlijk uit de Bijbel te scheuren, wordt het boek al snel 'een ethisch receptenboek', waarin alleen die verhalen worden gepresenteerd die gemakkelijk te consumeren zijn (Bieringer & Pollefeyt 2004).

Toch vind ik het interessant om me af te vragen welk toekomstverhaal wordt onthuld in een weerbarstig verhaal als dit. De normativiteit van de toekomst biedt als bijbelbenadering een uitweg.

Icoon – geroepen tot het onmogelijke

In het ToBiAS-model ondersteunen we deelnemers aan de hand van de vraag: 'Wat is het toekomstvisioen dat in deze tekst ontvouwd wordt? Deze tekst onthult een wereld waarin ...'. Aan de deelnemers wordt gevraagd om deze zin verder aan te vullen. Welke visie op een toekomstige wereld ontvouwt zich in het verhaal over de opwekking van het dochtertje van Jairus?

Zoals reeds aangegeven beantwoordt het historisch-kritisch onderzoek de vraag hoe Marcus de woorden van Jezus met betrekking tot de situatie van het meisje interpreteert niet. Slaapt ze of is ze dood? Marcus behoudt de mysterieuze grens tussen leven en dood. Misschien wilde

> Marcus biedt ons de kans om het perspectief van de opstanding te verkennen.

Marcus deze moeilijke lezing wel niet oplossen? Als verteller had hij, net zoals Matteüs en Lucas, daartoe immers de kans. Het is inspirerend om te bedenken dat Marcus niet wil dat zijn lezers tot een gemakkelijk compromis komen met dit opwekkingsverhaal. Door deze opening te laten, geeft hij de lezer de kans om dit onmogelijke perspectief te verkennen – het meisje dat vanuit de dood opnieuw wordt opgewekt. Marcus biedt ons de kans om het perspectief van de opstanding te verkennen. Leven in dit opstandingsperspectief betekent leven in het onoplosbaar spanningsveld tussen leven en dood.

Dit is een heel Bijbelse gedachte. Vaak worden Bijbelse personages uitgedaagd om staande te blijven in onmogelijke situaties. Sterker nog: het lijkt Gods handelsmerk te zijn om mensen in onmogelijke situaties te brengen. Op het ogenblik dat niets nog mogelijk lijkt, gebeurt het onmo-

gelijke. Het is een belangrijke hermeneutische sleutel in veel Bijbelse verhalen. Sara barst in lachen uit wanneer één van de gasten zegt dat ze zwanger zal worden op haar leeftijd (Genesis 18). De Rode Zee gaat open als Mozes in doodsangst aan de oever van de zee komt en zijn staf opheft en het water scheidt (Exodus 14). Een engel kondigt de zwangerschap van Maria aan, 'want niets is onmogelijk bij God' (Lucas 1,37). De gebeurtenis tijdens de vroege ochtend op Pasen geldt als ultiem voorbeeld.

We schreven eerder al dat de benadering van de normativiteit van de toekomst veel belang hecht aan de transformerende kwaliteiten van Bijbelverhalen. Voornamelijk in dit perspectief dient dit Bijbelverhaal zich aan als frisse en kritische gesprekspartner voor de pastorale praktijk. Ze stelt de pastorale praktijk met name in vraag en daagt uit tot diepgaande reflectie. Vaak zijn de transformerende kwaliteiten van het verhaal op een uitzonderlijke manier voelbaar in de hermeneutische openingen in de tekst. De onduidelijkheid over Jezus' interpretatie van de dood is in dit verhaal zo'n hermeneutische opening. Elk goed verhaal heeft dit soort openingen en witruimtes in de tekst. Niet de auteur, maar de lezer heeft het laatste woord. Ganzevoort benadrukt dat deze breekpunten in het verhaal het vermogen hebben om ook onze eigen biografie open te breken. Zulke breekpunten kunnen zijn: open vragen, open eendes, niet-beantwoorde vragen, paradoxale of tegenstrijdige verhalen. Het is een handig stijlkenmerk dat de lezer uitdaagt om zelf positie te kiezen. En ik? Hoe kijk ik in mijn pastorale praktijk naar dat mysterie van leven en dood?

De spanningen of witregels in de tekst confronteren de lezer met de belangrijke vraag of zijn of haar eigen verhaal ook niet aan herzie-

ning toe is. Dus niet alleen de vraag of de Bijbel nog steeds een rol speelt op de breekpunten in iemands leven is belangrijk om te stellen; ook de vraag of de breekpunten – de witruimtes – in de Bijbelse verhalen nog steeds in staat zijn om de lezer open te breken, is belangrijk. Zijn we nog steeds bereid om ons door deze Bijbelse verhalen te laten openbreken? Ze houden ons bestaan permanent 'under construction' (Ganzevoort 2004).

> Als pastor vertegenwoordig je op symbolische wijze een glimp van die nieuwe wereld die door het verhaal wordt ontvouwd.

Dit onmogelijke perspectief, het overeind blijven in het spanningsveld tussen leven en dood, spreekt me als ziekenhuispastor erg aan. De verkondiging van nieuw leven te midden van de dood zal wel altijd een dwaasheid blijven, zoals Paulus al schreef (cf. 1 Korintiërs 1,18-28). De Bijbelse God openbaart zichzelf als een weerbarstige God, als een God van paradoxen. Om deze Bijbelse logica te kunnen doorgronden, moet je als lezer niet alleen 'begrijpen' wat er geschreven staat (dat is natuurlijk ook belangrijk), maar moet je ook met je 'ziel' durven lezen; een beroep doen op het diepgewortelde verstaan van wat de kern van het leven is met aandacht voor de onderliggende existentiële ervaringen die in het verhaal verbeeld worden, aldus Tomas Halík (Halík 2014).

Het vraagt heel wat veerkracht om als ziekenhuispastor patiënten nabij te blijven die zich ogenschijnlijk in uitzichtloze en hope-loze situaties bevinden; om in dit uitdagende spanningsveld overeind te blijven om goed en professioneel te kunnen reageren op crisissitua-

ties allerhande, om dicht bij de patiënt en diens naasten te kunnen blijven. Je wordt voortdurend uitgedaagd om je te verhouden tot dit onmogelijke en weerbarstige perspectief wanneer je patiënten zegent of zalft, wanneer je waakt aan hun sterfbed.

Als ziekenhuispastor daagt het opwekkingsverhaal me uit om erop te vertrouwen dat ik als pastor de kwetsbare relatie tussen de overledene en zijn of haar nabestaanden op symbolische wijze kan herstellen op het ultieme moment van volstrekte uitzichtloosheid. Goede pastorale begeleiding is immers in staat om de belevings-werkelijkheid te transformeren, zonder de absurditeit en de gevoelens van hulpeloosheid en eenzaamheid uit de weg te gaan. En daar komen geen magische krachten aan te pas.

De daden van Jezus staan ook in sterk contrast met de wonderbaarlijke aard van het verhaal. Vanaf het moment dat de dood het hart van Jäirus' dochter omklemt, reikt Jezus naar haar en raakt haar hand aan. Hij doet niets spectaculairs. Zelfs de Aramese woorden 'Talita koem' ('Sta op') behoren tot het dagdagelijks taalgebruik. Maar Jezus' woorden blijken performatief. Zijn woorden zetten aan tot actie. Ze zijn intrinsiek in staat om de werkelijkheid te transformeren. Daarmee haalt hij het meisje uit de duisternis van het niet-zijn. Net op het moment dat we denken dat er niets meer mogelijk is, bevestigt Jezus het bestaan van dit kleine meisje en herstelt haar leven en deelname aan de gemeenschap.

Door een overledene aan te spreken, te zegenen en aan te raken tijdens een rouwritueel, bevestig je het bestaan van de overledene en trek je hem of haar terug uit het donker van het niet-zijn. Je draagt hem of haar terug over aan zijn of haar geliefden. Als pastor vertegenwoordig je zo op symbolische wijze een glimp van

die nieuwe wereld die door het verhaal wordt ontvouwd: het openen van goddelijke inclusiviteit voorbij de grens tussen leven en dood door zorgvuldig gekozen woorden en rituelen.

Besluit

Ondanks onze terughoudendheid werd het schilderij van Arcabas goed ontvangen door medewerkers, patiënten en bezoekers van de kapel. Tot op vandaag krijgen we erg positieve reacties. Het rijke kleurenpalet en de verstillingsdiepte die uitgaat van het schilderij zetten aan tot reflectie en meditatie. Het schilderij nodigt zijn toeschouwer uit om in de huid te kruipen van de verschillende afgebeelde personages.

De normativiteit van de toekomst hecht veel belang aan de transformerende kracht die uitgaat van Bijbelverhalen. In de dialoog tussen verhaal en lezer ontstaat een dynamiek die het levensverhaal van de lezer kan uitdagen en openbreken. De open eindes, de paradoxen, de onopgeloste vraagstukken willen doelbewust een reflectief proces op gang brengen. In deze benadering wordt de Bijbeltekst niet louter gezien als een bron van informatie, maar als een uitnodiging om in het licht van het Bijbelverhaal het eigen levensverhaal te hervertellen en te reconstrueren. De pastor die bereid is om een open dialoog aan te gaan met de Bijbeltekst, die zich durft te laten bevragen zal in vele Bijbelverhalen een kritische en frisse gesprekspartner vinden die uitdaagt en aanzet tot transformatie.

Uiteindelijk verschilt deze hermeneutische benaderingswijze niet zo heel veel van wat een goede pastorale begeleiding hoort te zijn. Ook daar kan het juiste antwoord alleen maar een volgende verdiepende vraag zijn. Een pastor die alleen maar informatie verleent, zal nooit de dieperliggende kern van de pastorant raken.

Al zoekend, aftastend en bevragend reik je als pastor gepaste taal aan die de pastorant helpt om woorden te geven aan wat hem ten diepste beweegt. Durft de pastor zich ook te laten bevragen door de pastorant, dan komen ze samen tot nieuwe betekenisinhouden. Het meest betekenisvolle komt misschien wel tot uiting in wat niet gezegd wordt. Reik je naar de diepere lagen in het gesprek dan ontstaat er vaak als vanzelf 'stilte'. Zo'n onderbreking van het gesprek kan de jonge pastor nog onzeker maken, maar net dan kan een sterke spirituele transformatie optreden die aan de oppervlakte komt als ontroering, verwondering, diepe vreugde, ...

Veel van de studies waarnaar verwezen werd in deze bijdrage over de relatie tussen de Bijbel en de pastorale praktijk zijn van Angelsaksische oorsprong. Er bestaat echter weinig onderzoek naar het gebruik van de Bijbel in het pastoraat in Nederland en Vlaanderen. Mijn indruk is dat er vandaag veel schroom heerst om tijdens begeleidingen te verwijzen naar Bijbelverhalen. Dit bijvoorbeeld in tegenstelling tot de leerplannen Rooms-Katholieke Godsdienst in Vlaanderen, waar Bijbelverhalen intrinsiek deel uitmaken van de leeringrediënten. Het zou interessant om verder onderzoek te doen naar de impact van Bijbelverhalen op de pastorale praktijk. Ik ben er immers van overtuigd dat het Bijbelverhaal als kritische gesprekspartner immers heel wat te bieden heeft aan de pastor. <

Noot

¹ Alle info over ToBiAS en uitgewerkte modules vindt u hier: <https://www.kuleuven.be/thomas/page/tobias/>

Scan de QR-code voor de literatuuropgave van dit artikel